

illustrate how translation tactics and strategies can be used to render the particular typological feature and when the translator can be blamed of doing the wrong translation, which covers the sense .

Key words: horror genre, translation, horror, chronotop, type of a hero, art horror.

УДК 811.161.2

Олеся ТЄЛЄЖКІНА

СКЛАДНЕ БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ РЕЧЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПОЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ АНТОНІНИ ТИМЧЕНКО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ГАРЯЧІ НИТКИ»)

Автор пропонованої статті розглядає складні безсполучникові речення з однофункціональними і різнофункціональними предикативними частинами, які активно вживаються у віршованих творах А. Тимченко. Розглядувані синтаксичні одиниці як активний компонент поетичного синтаксису мисткині яскраво реалізують свій виражально-художній і текстотвірний потенціал.

Ключові слова: складне безсполучникове речення, синтаксис, поетична мова.

Синтаксична організація поетичної мови тривалий час викликає у мовознавців науковий інтерес. До питання стилістичної реалізації синтаксичних одиниць у віршованих творах неодноразово зверталися такі вітчизняні дослідники лінгвостилістики, як О. П. Безпалько [1], С. Я. Єрмоленко [7; 8], А. П. Загнітко [9; 10], В. Г. Мариниченко [13], А. М. Поповський [14], Г. М. Удовиченко [15], І. М. Уздиган [16]. Окремі риси стилістичної репрезентації складних сполучникових речень і багатоконструкцій у поезії розглядали О. С. Грановська [3], Н. Я. Грипас [4], О. О. Кузьмич [11], В. В. Лобода [12]. Стилістичні й естетичні функції складних безсполучникових речень залишаються поза увагою дослідників і висвітлюються в поодиноких розвідках, зокрема С. І. Дорошенка [5], Т. І. Вавринюк [2].

Проте особливості функціонування складних речень безсполучникового типу в поетичних творах потребують більш детального вивчення. У зв'язку з цим уважаємо, що на часі аналіз складних безсполучникових конструкцій, репрезентованих у віршах Антоніни Тимченко. Актуальність пропонованої розвідки підкреслюється ще й тим, що творчість цієї поетеси з погляду стилістичного синтаксису раніше не була досліджена.

Мета нашої розвідки – з'ясувати особливості функціонування складних безсполучникових речень у поетичних творах А. Тимченко, уміщених у поетичній збірці «Гарячі нитки», з'ясувати їхні виражальні можливості.

Спостереження над використанням складних безсполучникових речень у творах Антоніни Тимченко засвідчили, що поетеса удається до вживання обох структурно-семантичних класів аналізованих синтаксичних утворень (за класифікацією С. І. Дорошенка [6, с. 33]). Активно представлені і речення з однофункціональними предикативними частинами, як-от: *Мої сніги, столітні вої, / Мої сумирні димарі* («Сніги, неначе славні вої...»); *Плаче хата стара, теремочок, / плаче дим сухий, заломлюючи руки* («Як не плакати мені...») або *Стіл на веранді, на ньому – надкушена груша, / кішка проходить і мружиться, мліє від сонця* («Більше немає життя...»), і з різнофункціональними, наприклад: *Ти, певно, теж сюди ходив – чекаю* («Святої, чистої води...»); *Сьогодні знов прийду я не сама, / промовиш: «Надто осінь зачастила.»* («Сьогодні знов...») чи *Слів не видно – твій подих шукала наосліп, губами* («Слів не видно...»). За структурною будовою в опрацьованих творах як самостійні синтаксичні одиниці виділяються складні безсполучникові речення двокомпонентні: *Спинилось літо – сухоцвіт не в'яне* («Хати в неділю...») і багатокомпонентні: *Все рідше відчиняємо вікно – / Холодний вітер, ночі горобині*

(«Все рідше...»). Такі конструкції, вжиті в монологічному й діалогічному мовленні, мають значні виражальні можливості.

А. Тимченко вводить складні безсполучникові утворення в пейзажні замальовки, як-от: *На яблунях вибілювався налив, / вилились доріжки в дальні магістралі («На яблунях ...»)*, *Яблунька стоїть, / плодів не видно у зеленім листі («Немає саду...»)*. Проте майже в кожному вірші знаходимо перетікання від стану природи до внутрішнього, психоемоційного, стану ліричного героя. Так, у вірші «От і місток...» наприкінці першої строфи є рядки *Внизу тремтить вода, мені тремтить рука, / залізом холодить перило ненадійне*, де автор підкреслює *тремтить ріка – тремтить рука*, які вказують на взаємозв'язок психічного і фізичного стану природної стихії й людини. А у вірші «Сьогодні знов прийду я не сама...» поетеса говорить про те, що саме осіння пора стала причиною її внутрішніх переживань: *Все менше й менше відчуваю нас: / між нами осінь, трохи не всесильна*. Зовнішній пейзажний малюнок у вірші «Синій ліс...», переданий за допомогою складної безсполучникової конструкції, *Синій ліс напівтемний, старі важкочолі дуби, / над гніздечком розореним крик божевільної птиці* налаштовує читача на подальше розгортання оповіді, де йтиметься про хвилювання, страждання й відданість у почуттях. Відчуваючи себе часточкою природи, мисткиня зображує людину і природу у нерозривному зв'язку, який допомагають підкреслити не лише відповідні лексичні засоби, а й первинне безсполучникове поєднання предикативних складників ужитих речень.

Поезія Антоніни Тимченко, подібно до повноводої ріки, розкриває світосприйняття автора багатьма тематичними «хвилями», спільною для яких є глибина вияву внутрішнього почуття, одним із засобів вираження якого є складні безсполучникові речення.

Так, у вірші «Люди похилого віку...», де порушується проблема ставлення суспільства до літніх людей, поетеса за

допомогою розглядуваних конструкцій підводить читача до розуміння основної думки твору: *Богові і чоловіку / більше, мабуть, під силу, / жінці пісок-годинник. / мама стара. роки і Люди похилого віку / хляться більше, більше, / човга самотність полем – / материна хода. / Чорна судом крику, – може, тебе облишать.* Таке безсполучникове поєднання предикативних частин завдяки їхній чіткій структурній окресленості допомагає авторові наголосити на гостроті висловлюваного.

Не менш важливе стилістичне навантаження несуть складні безсполучникові конструкції, що займають початкову позицію й виконують функцію зачину у творі, де поетеса говорить про найголовніше для кожного християнина – про ставлення людини до Бога:

***Він безсердечний –
серце забрали люди.
Він безвинний –
Вино крові випили люди.
Він безмовний,
Бо мову Його
прагнуть чути всі,
а слухають лише декотрі,
і те – у мовчанні.***

Так само влучно мисткиня вживає аналізований різновид речень в інтимній ліриці, розкриваючи читачеві найпотаємніші переживання й найглибші таємниці душі: *Ми стрілися вчора – / ти був мені словом і мужем* («Горіла земля...»), *Цілуй мене – / ще вітер не ущух* («Плащ-дошовик...»), *О наше яріння, горіння, пронизливість миті* («Кленочок при нашому домі...») або *Любов за любов: я про іншу не знаю розплату* («Чи стрічку пришити...») – тут відчувається стрімкість, рвійність, ніби ліричний герой хоче якомога швидше розповісти про свій внутрішній стан. Натомість в деяких інших віршах спостерігаємо спокійний плин оповіді, викладеної за допомогою безсполучникових складних речень: *По теплій стежинці достигла смородина котиться, / чіпляється гілка за плаття і пахне дощем і Мій голос не брали, я просто про тебе мовчала* («Принишклий ставок...») – читачеві розкривається картина одухотвореного милування й зачасного хвилювання від спілкування з коханим. Розміреність викладу, що досягається через

безполучниковість, спокій і злагода, що струменять із кожного рядка, допомагають відчутти всю насолоду від близькості двох закоханих, якої ліричний герой сповнений у цю хвилину: *Я тобі розкажу, мій хорошиий, про острів билинний, / я тобі розкажу («Дожидала весну...»)*.

Однією з прикметних рис поетичного синтаксису А. Тимченко є те, що у віршах, які засвідчують глибину інтимних переживань ліричного героя, поетеса використовує складні безполучникові речення і як основну одиницю тексту, що ілюструють наведені приклади, і як вставлені конструкції. Спостерігається вживання досліджуваних складних структур як вставлених на початку твору, де міститься натяк на можливе розкриття порушеної теми, що підкреслює важливість їхнього змісту, як-от:

***(Від нелюба до милого – всього одна пелюстка:
ромашикова романтика, барометр почуттів).***

*Вона малює усмішку і заглядає в люстро:
чи він її подібною побачити хотів?*

*А він сидить і жде її побіля паранету,
кирпаний, мов барометр, у светрі фарби хвиль.
І як же їй, побачивши, йому сказати «ви»,
коли щасливий сонячно,
з ромашковим букетом.*

В іншому вірші виявляємо одночасне вживання двох складних безполучникових речень, з яких одне – вставлене:

***Ми йшли без ушину, ми дихали вітрові в шию
(ми інакше не вміємо: ти так ходиш і я так ходжу).***

*Торували дорогу (давно черевиків не шию),
ми топтали дорогу, але протоптали межю.*

Вставлена конструкція (*ми інакше не вміємо: ти так ходиш і я так ходжу*) несе доповнення до основного речення *Ми йшли без ушину, ми дихали вітрові в шию*, але не сприймається як необов'язковий елемент тексту. За допомогою таких синтаксичних одиниць створюється двоплановість викладу, паралельне розгортання оповіді. Тут зміст наступного багатокomпонентного речення *Торували дорогу (давно черевиків не шию), / ми топтали дорогу, але протоптали межю* визначила саме вставлена конструкція, бо в ній була вказівка: *ми інакше не вміємо*, що

підтверджує значущість таких конструкцій в організації художнього тексту.

Також в інтимній ліриці поетеси трапляються зразки вживання складних безсполучникових речень як елементів різних стилістичних фігур, зокрема, анафори:

Мені цей сон дорожчий за роки.

Мовчання. Очі. *Котики у вазі.*

Мовчання, очі, вдих і видих зразу.

Мовчання очі. *Сльози ні за ким.*

Лексичний повтор *мовчання* – *очі* в трьох варіаціях, і в безсполучниковому реченні також, вказує на особливу важливість самого мовчання для ліричного героя, бо далі:

Окрайці щастя ниці та малі,

Я подавилась, наче від чужого.

Але мовчу...

і не лише в цьому творі, а й в усій поетичній збірці, хоча й не завжди передане безсполучниковими конструкціями:

Хтось мій голос узяв,

і тепер я мовчу,

як намоклі бинти застигають, притисшись до рани.

Так вогонь викликають на себе, захоплюють бранок –

хтось мій голос узяв і Мій голос не брали, я просто про тебе мовчала.

Окрім виражально-художнього потенціалу, вияв якого підтверджують усі наведені приклади, складні безсполучникові речення мають потужний текстотвірний потенціал. Розглядуваний різновид синтаксичних одиниць відіграє важливу роль у структурній організації поетичного тексту.

Ужиті в зачині твору – початок першої строфи або вся перша строфа – складні безсполучникові речення зображують навколишній світ, в якому живе ліричний герой або розкривають обставини розвитку подій, відтворюваних у вірші: *Шибки замерзлі – мовби із паперу – / нітрохи не утримують тепла* («Шибки замерзлі...») чи *Глибокі сніги на руках моїх, / на руках моїх зима* («Глибокі сніги...»), завдяки чому читач налаштовується на сприйняття подальшої оповіді.

Спостерігаються випадки вживання складних безсполучникових речень на початку кожної строфи, як у вірші «Листів у мене Ваших два»:

***Листів у мене Ваших два:
лежать, розважливі і чемні.***

*З одним вклонилась Вам доземно,
а другий Вас моїм назвав.*

***У горлі стогін повставав,
пільма світилася нужденна.***

*Листів у мене Ваших два
і Ви, розважливий і чемний.*

***Усе життя чекала Вас,
Ви в мене є. Та я блаженна,
їду і йду – безглуздо, щемно,
і з болю родяться слова:***

«Листів у мене Ваших два...»

Наведена ілюстрація засвідчує структурно-смыслову значущість аналізованих речень: кожне з них виступає зачином мікроконтексту – строфи – й усього твору – початок першої строфи.

Основна частина віршованого твору теж може передаватися за допомогою розглядуваних речень, як-от у вірші «Доти життя, доки...», де безсполучниковість простежується в заключній конструкції першої строфи й початковій другій:

*Доти життя, доки можна по борошно йти,
доти й дороги, як ще постолів не стоптала.*

***Камінь цілую підсонячний, снігом розталим
зводжу з чола зморшковиння вічної сльоти.***

***Ось вона я – на поталу, на глум, на життя,
ось воно серце і плекано-плакане тіло.***

*Сонячний промінь в розчахнуті очі поцілів –
маю любов, що її ти до неба простяг.*

Це вкотре підтверджує, що складні безсполучникові речення виконують важливу функцію в забезпеченні структурної зв'язності і смислової цілісності поетичного тексту.

Таке розміщення може поєднуватися з розташуванням у прикінцевій позиції, наприклад, у вірші «По мені вишивають хрестом...»:

*По мені вишивають хрестом
розфарбовану долю,
безпомільні слова, безперечну премудрість в очах.
А в мені все тремтить, чаша спокою падає долу,
перший паросток дива від штучного світла зачах.*

*Несвободо, іди! Я дорожча за будь-які ціни,
я занадто сліпа, я сліпуча, я вся золота.
Ці шовкові нитки, цей дрібноюсінський
хрестик невинний
ліг на плечі мої неминучої тінню хреста.*

Крім того, складні безсполучникові речення спостерігаються і в сильній позиції – наприкінці всього поетичного твору. Ілюстрацією констатованого є фінал вірша «Отак зазвичай і кінчаються мандри в пустелі...»:

*Хай благословляться сипучі пустельні криниці,
шляхи безкінечні
і ти, що не втримавсь од зла...
О Бо', зупинись
і хоч раз у житті озирнись! –
я ж тут,
я слідом,
я завжди за тобою йшла.*

Наведені приклади засвідчують, що досліджувані синтаксичні конструкції сприяють створенню формального зчеплення окремих елементів поетичного тексту й розвитку його смислового зв'язку, а отже, забезпечують реалізацію таких важливих ознак тексту, як структурна зв'язність і смислова цілісність.

Викладене підтверджує думку, що складні двокомпонентні і багатоконпонентні безсполучникові речення з однофункціональними й різнофункціональними предикативними частинами активно вживаються в проаналізованих віршованих

творах. Розглядувані синтаксичні одиниці яскраво реалізують свій виражально-художній і текстотвірний потенціал, що доводять запропоновані в розвідці ілюстрації. Усе це дозволяє зробити висновок про те, що складні безсполучникові речення є активним компонентом поетичного синтаксису Антоніни Тимченко.

Продовження розпочатого дослідження вбачаємо у вивченні аналізованих синтаксичних конструкцій із погляду їхньої комунікативно-прагматичної організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалько О. П. Із спостережень над синтаксисом «Кобзаря» / О. П. Безпалько // Українська мова і література в школі. – 1964. – №4. – С. 29 – 32.

2. Вавринюк Т. І. Стилiстичнi функцiї складних безсполучникових речень у поезiї В. Симоненка / Т. І. Вавринюк // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2011. – Вип. 6. – С. 556 – 562.

3. Грановська О. С. Складне речення в поезіях Ліни Костенко / О. С. Грановська // Сучасна філологія: проблеми, пошуки, розвідки. – Рівне, 1993. – Вип. 1. – С. 11.

4. Грипас Н. Я. Складні багатокомпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського: (Формально-граматичний аспект) / Н. Я. Грипас // Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 2001. – С. 186 – 190.

5. Дорошенко С. Функціонування безсполучникових складних речень у художньому стилі / С. Дорошенко // Ритми сучасної філології: Збірник наукових статей. – Львів: ПАІС, 2007. – С. 298 – 303.

6. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові / С. І. Дорошенко. – Х.: Вища школа, 1980. – 152 с.

7. Ермоленко С. Я. Синтаксис віршової мови / С. Я. Ермоленко. – К.: Наукова думка, 1969. – 94 с.

8. Єрмоленко С. Я. Синтаксис поетичного мовлення Миколи Бажана / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1967. – №1. – С. 76 – 81.

9. Загнітко А. П. Особливості сучасної української синтаксичної поетики / А. П. Загнітко // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецьк, 1999. – Вып. 5. – С. 284 – 297.

10. Загнітко А. П. Синтаксична поетика Івана Драча / А. П. Загнітко // Функціонально-комунікативні вияви прагматичних одиниць. – К., 1997. – Вып. 5. – С. 152 – 158.

11. Кузьмич О. О. Виразальні можливості складного речення у творчості Ліни Костенко / О. О. Кузьмич // Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії. – Рівне: РДГУ, 1999. – С. 39 – 43.

12. Лобода В. В. Складні синтаксичні конструкції з підрядними додатковими реченнями в поетичних творах Т. Шевченка / В. В. Лобода // Питання шевченкознавства: Доповіді та повідомлення на науковій конференції. – Черкаси, 1964. – С. 106– 108.

13. Мариниченко В. Г. Деякі синтаксично-стилістичні особливості байок Л. Глібова / В. Г. Мариниченко // Дослідження з української мови: Збірник статей аспірантів та дисертантів. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 74 – 85.

14. Поповський А. М. Поетичний синтаксис Миколи Кузьменка / А. М. Поповський // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2011. – Вип. 6. – С. 664 – 671.

15. Удовиченко Г. М. Стилістично-естетичні особливості синтаксису (за текстом твору «Крізь роки і печалі» Л. Костенко) / Г. М. Удовиченко // Проблеми граматики і лексикології української мови. – К., 1998. – С. 120 – 125.

16. Уздиган І. М. Синтаксис байок Л. Глібова / І. М. Уздиган // Культура слова. – 1988. – Вип. 35. – С. 66 – 70.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимченко А. Гарячі нитки: [поезії] / Антоніна Тимченко. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2008. – 88 с.

О. ТЕЛЕЖКИНА

СЛОЖНОЕ БЕССОЮЗНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ КАК КОМПОНЕНТ ПОЭТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА АНТОНИНЫ ТИМЧЕНКО (НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА «ГОРЯЧИЕ НИТКИ»)

Автор предлагаемой статьи рассматривает сложные бессоюзные предложения с однофункциональными и разнофункциональными предикативными частями, которые активно используются в поэтических сочинениях А. Тимченко. Рассматриваемые синтаксические единицы как активный компонент поэтического синтаксиса автора красочно реализуют свой выразительно-художественный и текстотворный потенциал.

Ключевые слова: сложное бессоюзное предложение, синтаксис, поэтический язык.

O. TELEZHKINA

COMPLEX ASYNDETTIC SENTENCE AS A COMPONENT OF THE POETIC SYNTAX OF ANTONINA TIMCHENKO (BASED ON THE BOOK «HOT THREAD»)

The author of the article analyzes complex asyndetic sentences with monofunctional and multifunctional predicative parts that are actively used in the poetic works of A. Timchenko. As an active ingredient of poetic syntax of the writer the studied syntactic units fully realize their expressive and artistic and text forming potential.

Key words: complex conjunctionless sentence, syntaxis, poetic language.

УДК 811.161.2':81'366+373.46

Ірина ЯРОШЕВИЧ

УСТАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОРФОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ У ПЕРІОД КІНЦЯ ХХ СТ. – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті зосереджено увагу на висвітленні проблеми розбудови понять морфологічної системи та їх термінологічного вираження у період національного відродження і розширення функцій української мови кінця ХХ- початку ХХІ ст. із залученням до аналізу новітніх джерел з морфології та лінгвістичної термінології.